

čích, konkrétně na 2 DVD nosičích odlišných značek a na 1 archivním DVD nosiči s vrstvou 24karátového zlata (doba životnosti je výrobcem udávána 100 let). V současné době je pro archivaci užíván trojí způsob uložení:

- diskové pole se zrcadlením uložených souborů na pracovišti fotooddělení,
- samostatný externí HDD,
- zálohovaný datový sklad NPÚ GnŘ.

Evidence analogové fotodokumentace je rovněž obsažena v databázi Tritius.

Fotodokumentace ve fondech územních odborných pracovišť

Na činnost úřadu Státní památkové správy (vzniklé po roce 1953) navázaly roku 1958 nejen SÚPPOP jakožto teoretické a metodické pracoviště, ale i Krajská střediska památkové péče a ochrany přírody, vykonávající faktickou správu památkových objektů v majetku státu. Vedle velmi rozsáhlé fotosbírký SÚPPOP tedy zákonitě postupně rostly i fondy fotodokumentace jednotlivých krajských středisek. V jejich fotosbírkách se nachází fotodokumentace pořízená z větší části ve vlastní působnosti (zpravidla až od přelomu 50. a 60. let 20. stol.), není tu však zcela vyloučeno ani začlenění fotodokumentace starší, pocházející z darů od soukromých osob, nebo v některých případech také fotodokumentace získané reprodukováním či skenováním zapůjčených unikátních předloh, vztahujících se ke spravované památce či celému areálu.³

Fotodokumentace z konce 60.–70. let 20. stol. je většinou středoformátová (čb. negativy rozměru 6 × 6 cm), pořizovaná fotografy – zaměstnanci ústavu nebo odbornými pracovníky jako pomocná pracovní dokumentace. V pozdějším období postupně roste využívání formátu kinofilmu (24 × 36 mm), po větším rozšíření minilabů (konec 80. let) již i barevného. V 90. letech se objevuje archivování barevných fotografií (minilabových zvětšenin z kinafilmu) a v některých případech také barevná fotodokumentace předmětů z mobiliárních fondů hradů a zámků na barevném diapositivu (opět převážně kinafilmového formátu 24 × 36 mm).

Ladislav BEZDĚK; Monika HOCKOVÁ

■ Poznámky

3 Příkladem takové unikátní dokumentace je digitalizace skleněných desek 13 × 18 cm ze soukromé sbírky, které zachycují situaci vesnic v Domaslavickém údolí před zatopením Černovickou přehradou – digitální archivní kopie těchto snímků byly doplněny potřebným značením a informacemi a byly v roce 2006 včleněny do fondu fotografií a negativů ÚOP NPÚ v Ostravě.

Historická fotografie a její evidence v mobiliárních fondech hradů a zámků

Historická fotografie tvoří významnou součást dochované mobiliární výbavy hradů a zámků ve správě NPÚ. Tyto nemovitosti včetně mobiliárního vybavení přešly do státního majetku v rámci konfiskací po 2. světové válce. Po postupném převodu památkových objektů do správy krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody na základě směrnice ministerstva školství a kultury¹ byly do správy státních organizací od roku 1966 převáděny nejen nemovitosti, ale i věci movité v instalacích, depozitářích, provozních prostorách a zápůjčky jiným organizacím. Historická fotografie nebyla v této době vnímána jako významná či umělecky cenná součást mobiliárního vybavení, nebyl jí přikládán význam ani jako dokladu každodenního života na šlechtickém sídle. Byla vnímána spíše jako archiválie, proto byla v 50. a 60. letech značná část tohoto fondu převedena jako součást sbírek do různých institucí, archivů, muzeí a galerií. Zde byly v důsledku odtržení od objektu původu a v důsledku specifického způsobu evidenčního zpracování v těchto institucích ztraceny mnohé kulturněhistorické souvislosti. Přesto je k dnešnímu dni v mobiliárních fondech² památkových objektů³ – hradů a zámků – ve správě NPÚ dochováno a v druhové skupině fotografie evidováno 252 698 inventárních jednotek, což představuje více než 22 % z celkového počtu předmětů mobiliárního fondu. Toto číslo bude v důsledku postupného zpřesňování a rozpracování evidence mobiliárních fondů (například individuálního zpracování jednotlivých fotografií v rámci fotografických alb či jiných konvolutů historických fotografií) ještě narůstat.

Fotografické fondy dochované ve vybavení hradů a zámků jsou nesmírně cenné z hlediska kulturněhistorického. Zachovávají vazbu na objekt původu, aristokratické rody či rodiny vlastníků. Jako takové jsou nezastupitelným pramenným materiálem pro studium života šlechty v našich zemích. Mezi nejpočetnější a nejvýznamnější patří např. soubor historických fotografických materiálů ze zámku Konopiště. Jeho výjimečnost je dána nejen jeho obsažností, ale i přímou vazbou na rodinu následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este. V současnosti je zde evidováno více než 21 tisíc inventárních jednotek, což představuje 28 % mobiliárního fondu objektu. Tento rozsáhlý soubor je si ce poměrně solidně evidenčně zpracován, komplexní vědecké zpracování z hlediska historie, kulturní historie, dějin všedního dne a dalších specializací zcela jistě přinese i závažné vědecké poznatky.

Z mnoha dalších významných památkových objektů ve správě NPÚ, kde se v mobiliárních fondech dochovalo velké množství historických fotografií a dalšího fotografického materiálu, můžeme jmenovat zámek Lysice, kde je k dnešnímu dni evidováno téměř 24 tisíc

fotografií, což tvoří 59 % mobiliárního fondu objektu, zámek Náchod – přes 18 tisíc fotografií (63 % mobiliárního fondu), zámek Mnichovo Hradiště – přes 16 tisíc fotografií (40 % mobiliárního fondu), zámek Sychrov – přes 16 tisíc fotografií (30 % mobiliárního fondu), zámek Jaroměřice nad Rokytnou – téměř 14 tisíc fotografií, tj. 37 % mobiliárního fondu objektu, zámek Velké Losiny – téměř 12 tisíc fotografií (49 % mobiliárního fondu), Buchlovice – přes 10 tisíc fotografií (32 % mobiliárního fondu), zámek Žleby – přes 9 tisíc fotografií (23 % mobiliárního fondu) a mnohé další. Celkově lze říci, že tam, kde se fondy historického fotografického materiálu dochovaly, představují podstatnou část mobiliárních fondů památkových objektů ve správě NPÚ, a to jak z hlediska množství, tak i historického a kulturněhistorického významu.

V takto rozsáhlém souboru se nacházejí snad všechny druhy fotografického materiálu, námětů, žánrů, všechny typy fotografií a fotografických technik. Jsou zde např. daguerrotypie, fotografie na sláném papíru, stereofotografie, skleněné negativy, ušlechtilé tisky a samozřejmě také novější techniky první poloviny 20. století, vizitky a kabinetky, fotografie profesionální, ateliérové, amatérské, dokumentační, portréty, fotografie interiérů i exteriérů, žánrové fotografie atd.

Nejcennějším typem historického fotografického materiálu, ale i nejcennějšími předměty v mobiliárních fondech jsou daguerrotypie. V současnosti je v mobiliárních fondech identifikováno několik desítek daguerrotypií, nejpočetnější soubor se nachází na státním zámku Kynžvart. Do tohoto souboru patří i světově významná *Kynžvartská daguerrotypie*, jedna z prvních daguerrotypií, vytvořená Louisem Daguerrem před zveřejněním vynálezu v roce 1839. V roce 2006 byla prohlášena za movitou národní kulturní památku, v současnosti je jako dlouhodobá zápůjčka vystavena v expozici Národního technického muzea.

Historický fotografický materiál byl, stejně jako ostatní mobiliární vybavení hradů a zámků, již při svém přechodu do státního majetku evidován. Byla to rukopisná či strojopisná majetková evidence – seznamy vybavení jednotlivých místností konfiskovaného objektu.⁴ Zde však nebyla fotografickému materiálu věnována přílišná pozornost. Jednotlivě, pod samo-

■ Poznámky

1 Směrnice ministerstva školství a kultury č. 19 z 2. března 1966 pro převod památkových objektů do správy krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody, Věstník MŠK z 10. dubna 1966.

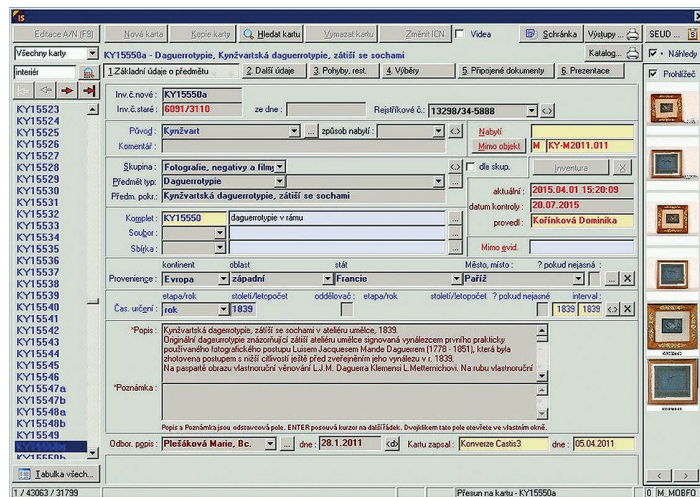
2 Mobiliární fondy hradů a zámků ve správě NPÚ jsou včetně fondů historické fotografie prohlášenými kulturními památkami.

3 Prohlášených kulturních památek.

4 Tzv. černé knihy.

1

2

Obr. 1. Kynžvartská daguerrotypie, zátiší se sochami. Originální daguerrotypie, 1839, signováno Louisem Jacquesem Mandé Daguerrem (1778–1851). Na paspartě obrazu vlastnoruční věnování L. Daguerra Klemensi L. Metternichovi. Na rubu vlastnoruční zápis knížete Metternicha. Fond SZ Kynžvart, inv. č. KY 15550.

Obr. 2. Zobrazení záznamu dat pro evidenci v databázi CastIS.

statným evidenčním číslem byly evidovány pouze některé, zejména zarámované fotografie, ostatní fotografický materiál byl pak evidován jen jako obsah krabice či kufru pod jedním evidenčním číslem, alba fotografií byla také evidována v rámci zámeckých knihoven.

Od roku 1966 byly na základě směrnice ministerstva školství a kultury⁵ postupně převáděny památkové objekty do správy krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody. Způsob správy, ochrany, evidence a inventarizace nemovitých a movitých kulturních památek v národním majetku pak stanovovala instrukce⁶ ministerstva kultury z ledna 1974. Její příloha obsahovala zásady vedení evidence a provádění inventarizací. Současně vymezovala, že základní evidence se skládá ze tří částí: z inventární knihy, z kartotéky evidenčních listů a z lokačního katalogu. Na zmíněnou instrukci navázalo tehdejší ministerstvo kultury metodickými pokyny,⁷ které podrobně rozpracovávaly a popisovaly obsah a formu evidence mobiliárních fondů od podoby inventární knihy přes kartotéku evidenčních listů, lokační katalog až ke způsobu pořizování fotografické fotodokumentace a vyplňování evidenčních listů. Tento metodický pokyn stanovil v přílohách jednotnou formální podobu všech součástí evidence

mobiliárních fondů. Jako metodickou pomůcku pro zpracovávání evidenčních listů vydal v roce 1976 tehdejší Státní ústav památkové péče a ochrany přírody heslář, který sloužil ke sjednocení terminologie jednotlivých druhových skupin mobiliáře.

Na začátku 80. let minulého století začala památková péče ojediněle využívat nastupující výpočetní techniku. Koncem 90. let vznikl nástroj pro základní i průběžnou (operativní) evidenci, evidenční systém CastIS, který se postupně vyvíjel a zdokonaloval podle uživatelských požadavků odborných pracovníků a pracovníků operativní evidence. Práce se základní evidencí mobiliárních fondů byla v rámci výzkumného úkolu MK07503233302 – *Odborné poznávání, vědecké hodnocení, dokumentování a evidence movitého kulturního dědictví, identifikace statků, které mohou být chráněny, výzkum metod prezentace kulturních hodnot památkového fondu (2005–2011, MKO); Odborné hodnocení a systematické vědecké zpracovávání základní evidence mobiliárních fondů kulturních památek, ke kterým vykonává právo hospodaření NPÚ, ošetřena novým interním předpisem a heslářem způsobeným potřebám systematického třídění věcí novelizovaným v roce 2014.*⁸ Heslář pro skupinu nazvanou v NPÚ Fotografie, negativy a filmový materiál obsahuje v současné podobě základní členění podle druhu fotografického materiálu, který dále třídí dle námětu, např. na fotografii dokumentární, portrétní, uměleckou, fotoreprodukcí atd. V rámci řešení úkolu NAKI „Historický fotografický materiál“ probíhají práce na upřesnění a zdokonalení dosud užívaných číselníků.

Evidenční list mobiliárního předmětu, tedy i historického fotografického materiálu, obsahuje v digitální i tištěné podobě základní lokalizační údaje, dále informace

o starých a nových inventárních číslech, odkud předmět pochází, kde a kdy vznikl, kým byl vytvořen (signatury, značky), údaje o rozměrech materiálu a technice samotné fotografie i její adjustace, samozřejmostí je odborný popis, informace o stavu, odkazy na literaturu a samozřejmě obrazová dokumentace. Nechybí ani odkazy a vazby v případě, že předmět je součástí konkrétního souboru věcí (např. alba). Od 1. srpna 2011 je v celostátním provozu centrální evidence CastIS.

Zpracování základní evidence druhové skupiny historického fotografického materiálu je v NPÚ věnována větší pozornost v posledních patnácti letech. Stále častěji jsou historické fotografie využívány pro praktické účely, např. při tvorbě interiérových instalací a reinstalací. Společenské změny po roce 1989 umožnily přehodnocení dosavadního puristického přístupu, kdy

■ **Poznámky**

5 Směrnice ministerstva školství a kultury č. 19 z 2. března 1966 pro převod památkových objektů do správy krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody, Věstník MŠK z 10. dubna 1966.

6 Instrukce pro národní výbory ministerstva kultury ČSR čj. 3273/74-VI/1 ze dne 30. ledna 1974 o správě kulturních památek určených ke kulturně výchovnému využití, Věstník MK, ročník XXX, 1974.

7 Metodické pokyny MK ČSR ze dne 28. prosince 1975 čj. 2991/76 pro vedení evidence movitých kulturních památek v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití.

8 Směrnice GR č. XII/2014/NPÚ Evidence mobiliárních fondů, kterou se stanoví závazný postup zaměstnanců NPÚ při základní i průběžné evidenci mobiliárních fondů.

3

5

4

6

Obr. 3. SZ Konopiště, Galerie sv. Jiří. Původní instalace galerie vytvořená pro Františka Ferdinanda d'Este. Skleněný negativ (zvětšina novodobá), před rokem 1914. Fond SZ Konopiště, inv. č. K 41093.

Obr. 4. SZ Konopiště, Galerie sv. Jiří, novodobá instalace po rekonstrukci vytvořená NPÚ, ÚOP středních Čech v Praze. Foto: archiv NPÚ.

Obr. 5. Piknik v přírodě. Cesta arcivévodky Františka Ferdinanda d'Este kolem světa 1892–1893; podání pokrmů při pikniku; prostředí v trávě na bílém ubrusu a ubrouscích. Fotografie, 1892–1893. Fond SZ Konopiště, inv. č. K-14874.

Obr. 6. Piknik. Podání pokrmů při pikniku; trojité prostředí – na koberci, ubrusu a ubrousku. Snímek z výstavy Všední a sváteční stůl na zámku a v paláci, SZ Sychrov 2013. Foto: archiv NPÚ, 2013.

se instalace interiérů památkových objektů řídily převážně hlediskem uměleckohistorickým a estetickým, interiéry byly očišťovány od předmětů, jež těmto hlediskům nevyhovovaly. Zámecké interiéry se tak stávaly spíše muzejními či galerijními expozicemi než dokladem každodenního života šlechty. V současné době je jednoznačně upřednostňována celková rehabilitace interiérů a vytváření autentických interiérových instalací. Zde jsou právě důkladné rešerše všech dostupných archivních materiálů, včetně historických fotografických materiálů, naprosto nezbytnou podmínkou.⁹

Významným informačním zdrojem jsou dochované fondy historických fotografií rovněž při tvorbě specificky zaměřených tematických výstav. Jsou to zejména výstavy mapující jednotlivé oblasti každodenního života

šlechty. Na dobových fotografiích jsou zachyceni příslušníci šlechtických rodin při běžných i slavnostních životních situacích i aktivitách. Jsou to třeba sportovní aktivity, dětské hry, ale také různé způsoby stolování.

Historický fotografický materiál se stal cenným podkladem při koncipování tohoto druhu výstav; uvedme kupříkladu sérii výstav s tematikou stolování, které byly uskutečněny v objektech ve správě NPÚ.¹⁰ Zde pochopitelně nebylo možné dle fotografií přesně rekonstruovat konkrétní interiéry, bylo ale možné na základě vědeckých poznatků a dochovaných fotografií a dalších ikonografických dokladů vytvořit náznakové výstavní instalace zaměřené na stolování na šlechtických sídlech v 19. století, především na stolování ve všedních dnech v roce, stolování o postních dnech,

■ Poznámky

9 Kol. aut., *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2011.

10 Výstavy byly realizovány v rámci výzkumného projektu NAKI Každodenní život a kulturní vliv aristokracie v Českých zemích a ve střední Evropě v kontextu veřejně přístupných historických sídel ve správě Národního památkového ústavu – instalace, prezentace, aplikace (DF11P010VV026): výstava *Všední a sváteční stůl na zámku a v paláci*, SZ Sychrov (1. 7. – 30. 9. 2013); *Stůl na zámku a v paláci*, SZ Jaroměřice nad Rokytnou (7. 5. 2014 – 30. 11. 2015); *Od Adventu po Hromnice. Vánoční stůl na šlechtickém sídle*, SZ Jaroměřice nad Rokytnou (prosinec 2014 – leden 2015); *Stolování na zámku Náměšť nad Oslavou*, SZ Náměšť nad Oslavou (zahájení 7. 6. 2015, do roku 2016);

K 41313 / 2

7

9

stolování o nedělích, stolování při společenských příležitostech, stolování při hostinách specifických forem a také stolování personálu. Pro příklad uvedme historické fotografie zobrazující *Velkou vídeňskou snídani* ve šlechtickém apartementu či na terase s podáním kávy, odpolední čajový *goûter*¹¹ v *přijímacím salonu dámského apartementu*, prostření a servírování jídla v přírodě – *piknik, kolace*¹² (přilepšení k jídlu, občerstvení) s *pečenými kaštany* a stolem prostřeným speciálně *lámanými ubrousky*.

Libuše RUIZOVÁ;
Jitka BUKOVJANOVÁ;
Alena ČERNÁ

■ Poznámky

výstava *Stolování na hradě Pernštejn* (zahájení 10. 7. 2015, stálá výstava v rámci instalace hlavního prohlídkového okruhu). Scénář, libreto a realizace výstav V. Štajnochr, L. Ruizová, J. Bukovjanová.

11 Čajový *goûter* – recepce, přijetí hostů v *přijímacím salonu dámského apartementu* ve stanoveném čase, zpravidla mezi 14. – 19. hodinou o tzv. *salonních dnech*. Vítěslav Štajnochr – Libuše Ruizová, *Všední stůl na zámku a v paláci*. *Stolování na šlechtických sídlech v 19. století*. Katalog reálií. Sychrov 2013, s. 83.

12 *Kolace* – z francouzského *collation*, znamená příspěvek, přídavek, přilepšení k jídlu (lat. *collatione*; od *collātiō* – přinesení). Ibidem, s. 34.

8

10

Obr. 7. Snídane na terase. Arcivévoda František Ferdinand d'Este a Žofie, roz. Chotková při snídani na terase zámku Konopiště. Na stole prostřeném bílým ubrusem a ubrousky položena velká vídeňská snídane pro dva; vejce podána v kalíšcích uložených na podkladním talíři s ubrouskem; ubrousky na klín, ústa, ruce; šálky na kávu, příslušná konvice s kávou, konvička s mlékem, dóza na med, cukřenka; sklenice s vodou a příslušnou karafou; slánka; porcelánová oválná miska s ovocem. Skleněný negativ (zvětšenina novodobá), po roce 1900. Fond SZ Konopiště, inv. č. K 41313.

Obr. 8. Velká snídane pro dva. Na trojmo prostřeném stole podkladní pokrývkou, ubrusem a ubrousky položena velká vídeňská snídane pro dva; vejce podána v kalíšku uloženém na podkladním talíři s ubrouskem; žemle v ubrouscích; ubrousky na klín, ústa, ruce; šálky na kávu, příslušná konvice s kávou, konvička s mlékem, dóza na med, cukřenka; sklenice s vodou s příslušnou karafou; slánka; košíček s ovocem. Vlevo pultový bufet k velké snídani. Výstavní instalace, koncept a realizace Štajnochr – Ruizová – Bukovjanová v rámci výstavy *Všední a sváteční stůl na zámku a v paláci*, SZ Sychrov 2013. Foto: archiv NPÚ, 2013.

Obr. 9. Prostření tabule. Cesta arcivévod Františka Ferdinanda d'Este kolem světa 1893; prostření tabule v interiéru stanu; ve středu tabule exotické ovoce a květiny; prostření pro tři chody, na klubových talířích lámané ubrousky ve tvaru lilie. Fotografie, 1893. Fond SZ Konopiště, inv. č. K 14756.

Obr. 10. Kolace s *pečenými kaštany*. Na prostřeném kulatém stole s ubrusem a lámanými ubrousky ve tvaru lilie je přichystána kolace s *pečenými kaštany* ve speciální misce na kaštany. Přichystány jsou i šálky na kakao. Snímek z výstavy *Stolování na Náměšti nad Oslavou*, SZ Náměšť nad Oslavou 2015–2016. Foto: archiv NPÚ, 2016.